

สถาบันพระปกเกล้า

FRIEDRICH NAUMANN
FOUNDATION For Freedom.

Thailand

การเสวนา ปรึกษาหารือเพื่อสันติ DELIBERATIVE DIALOGUE FOR PEACE

ดร.อภิญา ดิสะมาน

เครื่องมือของวิทยากรกระบวนการ
(Tools for Facilitator)

หนังสือชุด เครื่องมือของวิทยากรกระบวนการ (Tools for Facilitator)
เรื่อง การเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ (Deliberative Dialogue for Peace)
ผู้เขียน ดร.อภิญา ดิสสะมาน

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
National Library of Thailand Cataloging in Publication Data
อภิญา ดิสสะมาน.
การเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ = Deliberative dialogue for peace.-- กรุงเทพฯ :
สถาบันพระปกเกล้า, 2563.
58 หน้า.-- (เครื่องมือของวิทยากรกระบวนการ (Tools for facilitator)).
1. สันติภาพ. I. ชื่อเรื่อง.
327.172
ISBN 978-616-476-161-2

รหัสสิ่งพิมพ์สถาบัน สสร.63-81-1000.0
ลิขสิทธิ์สถาบันพระปกเกล้าร่วมกับมูลนิธิฟรีดริช เนามัน

พิมพ์ครั้งที่ 1 ธันวาคม 2563 จำนวน 1,000 เล่ม
พิมพ์ที่ บริษัท ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์ จำกัด
88/5 วัฒนานิเวศน์ ซ.5 ถนนสุทธิสาร
แขวงสามเสนนอก เขตห้วยขวาง กรุงเทพฯ 10310
โทรศัพท์ 02-276-6545, 02-276-5713 โทรสาร 02-277-8137
จัดพิมพ์โดย มูลนิธิฟรีดริช เนามัน
ชั้น 25 อาคารบีบีซีทาวเวอร์ 29
ชอย 63 ถนนสุขุมวิท กรุงเทพฯ 10110
ราคา 80 บาท

คำนำสถาบันพระปกเกล้า

สถาบันพระปกเกล้า ในฐานะสถาบันทางวิชาการภายใต้ การกำกับของประธานรัฐสภา ตระหนักถึงความสำคัญของการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยยึดมั่น ในสันติวิธีและธรรมาภิบาล เครื่องมือสำหรับวิทยากรกระบวนการ มีเป็นจำนวนมาก แต่ละเครื่องมือจะมีเป้าหมายในการใช้ที่แตกต่างกัน และสามารถให้ผสมผสานเครื่องมือได้ตามความเหมาะสม เครื่องมือเล่มนี้ เขียนโดย ดร.อภิญา ดิสสะมาน นักวิชาการผู้ชำนาญการ สำนักสันติวิธี และธรรมาภิบาล ซึ่งผู้อ่านจะได้ทราบถึง **เครื่องมือการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ (Deliberative Dialogue for Peace)** เป็นเครื่องมือ ที่ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมที่เน้นการฟังกันและการยอมรับกัน ทางความคิดเห็นอย่างแท้จริง รวมไปถึงจนถึงการทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย และเป็นกระบวนการที่ทำให้ทุกฝ่ายเกิด ความรู้สึกหรือมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยให้ทุกภาคีหุ้นส่วนได้ร่วมคิด (By Head) ร่วมมือ (By Hand) ร่วมใจ (By Heart) ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของสังคมร่วมกัน เครื่องมือการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ เหมาะกับ การแก้ไขปัญหาที่เป็นประเด็นสาธารณะและต้องการสร้างความสัมพันธ์ ที่ดีในการพัฒนาการแก้ไขปัญหาสังคมร่วมกันอย่างสันติสุข

สถาบันพระปกเกล้าขอขอบคุณผู้เขียนที่ได้ผลิตงานชิ้นนี้ และผู้ที่มีส่วนร่วมทุกท่านที่ทำงานสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการ ผู้สนใจทั่วไป และเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างกว้างขวาง ต่อเนื่อง และสร้างสรรค์สังคมต่อไป

ศาสตราจารย์ วุฒิสรา ตันไชย
เลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า

FOREWORD

There is no real democracy without a free and open dialogue. However, simply having freedom of speech is not enough.

A public debate can be a bit like an argument in a family. Some members might be too shy to present their point of view, others are rather ignored as they are considered as inexperienced. One person might not have the skills to formulate his interests and emotions, another already gave up due to former insults.

In societies, we witness the same. There are groups without any lobby or only little capacity. Some participants in a public discourse might even be informally or formally disadvantaged.

The result of such a biased dialogue will not only be favourable to certain people. It will also create distrust of the political system, division and resentment.

As liberals, we believe that those obstacles must be overcome - and that they can be overcome. Good facilitation

enables the weak to participate and makes the strong aware of their privileges and powers. A proper facilitated and successful discussion ends without a winner, but with the best outcome for the society or the group as the whole.

However, good facilitation is a true art - you could fill libraries with all the available techniques and tools. Gen. Ekkachai Srivilas, Dr.Chalat Pratheuangrattana and Dr. Apinya Tissamana, three Almunis of FNF's International Academy for Leadership in Gummersbach, spared no efforts to find best practice examples. With the advice of FNF's Programme Manager Dr.Pimrapa Dusadeeisariyakul, an experienced facilitator, they collected the most promising tools for the Thai context. The result is impressive and a bright example of the fruitful cooperation between KPI and FNF.

FNF is determined to continue this great partnership and we truly believe that this book can be a cornerstone of our future cooperation.

Mr. Frederic Spohr
Head of Office Thailand and Myanmar
Friedrich Naumann Foundation

คำนำมูลนิธิฟรีดริช เนามัน

ประชาธิปไตยที่แท้จริงจะเกิดขึ้นไม่ได้หากปราศจากการพูดคุยที่เปิดกว้างและเสรี แต่ถึงกระนั้นเสรีภาพในการพูดอย่างเดียวก็น่าจะยังไม่เพียงพอที่จะนำไปสู่สังคมประชาธิปไตย

การถกเถียงบนพื้นที่สาธารณะก็อาจคล้ายกับการโต้เถียงกันในครอบครัว สมาชิกบางคนเขินอายเกินกว่าที่จะบอกเล่ามุมมองของเขา และความคิดเห็นของสมาชิกที่ถูกมองว่ายังไม่มีประสบการณ์ก็อาจจะไม่ได้ถูกรับฟัง บางคนอาจจะไม่มีทักษะที่จะถ่ายทอดความรู้สึกและสิ่งที่เขาสนใจ ขณะที่บางคนไม่อยากจะร่วมถกเถียงอีกต่อไป เนื่องจากการถูกกีดกันในอดีต

เราต่างพบเจอสถานการณ์เช่นนี้ในสังคม มีบางกลุ่มที่ไม่มีเครือข่ายและมีพลังเพียงเล็กน้อย ในการแลกเปลี่ยนประเด็นสาธารณะ คนบางกลุ่มอาจจะเสียเปรียบ ผลลัพธ์ของการแลกเปลี่ยนที่มีอคติอาจจะเอื้อประโยชน์ให้กับคนบางกลุ่ม ซึ่งอาจนำมาซึ่งความไม่เชื่อใจในระบบการเมือง เกิดความไม่เชื่อมั่นในการมีส่วนร่วม เกิดการแบ่งแยกเป็นกลุ่มและเกิดความไม่พอใจในสังคม ที่มาจากการมีส่วนร่วมที่ไม่ครอบคลุม

ในฐานะนักเสรีนิยม เราเชื่อว่าเราต้องก้าวผ่านอุปสรรคเหล่านั้น การใช้กระบวนการจะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างครอบคลุมบนกติกาที่เท่าเทียม ในการแลกเปลี่ยนที่เหมาะสม และการอภิปรายที่ประสบความสำเร็จผ่านการใช้กระบวนการจะไม่มีผู้ชนะหนึ่งเดียวในตอนจบ แต่จะทำให้วงอภิปรายได้ผลลัพธ์ที่ใช่ที่สุดสำหรับทุกคนในกลุ่มสำหรับสังคม

อย่างไรก็ตาม การใช้กระบวนการนับเป็นศิลปะที่แท้จริง มีหนังสือเกี่ยวกับเครื่องมือและเทคนิคกระบวนการมากมายให้เราศึกษาค้นคว้า หนังสือ เครื่องมือของวิทยากรกระบวนการ (Tools for Facilitator) เกิดจากความร่วมมือระหว่างสถาบันพระปกเกล้าและมูลนิธิฟรีดริช เนามัน โดย พลเอก เอกชัย ศรีวิลาศ ผู้อำนวยการสำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล ดร. ชลัท ประเทืองรัตน และ ดร. อภิญา ดิสสะมาน นักวิชาการผู้ชำนาญการ สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า เป็นผู้ผ่านการอบรม ณ ศูนย์ฝึกอบรมนานาชาติ (International Academy for Leadership - IAF) เมืองกุมเมอ์ชบัค ได้ค้นหาเครื่องมือ เทคนิคที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย พร้อมกับการยกตัวอย่างและกรณีศึกษาในการใช้กระบวนการ โดยมี ดร. พิมพ์ภัช คุชฌีอัสริยกุล ผู้จัดการโครงการ มูลนิธิฟรีดริช เนามัน ประเทศไทยร่วมให้ข้อคิดเห็นและคำปรึกษา จนออกมาเป็นหนังสือที่ท่านถืออยู่ในมือนี้

ท้ายนี้ มูลนิธิฟรีดริช เนามัน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าสถาบันพระปกเกล้าและมูลนิธิฟรีดริช เนามัน จะยังเป็นภาคีขับเคลื่อนสังคม และเราหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นหมุดหมายไปสู่ความร่วมมืออื่น ๆ ในอนาคต

เฟรดเดอริก ชปอร์
หัวหน้าสำนักงานประเทศไทย
มูลนิธิฟรีดริช เนามัน

สารบัญ

	หน้า
คำนำสถาบันพระปกเกล้า	3
คำนำมูลนิธิพีริตริช เนามัน	5
สารบัญ	10
สารบัญภาพ	11
1. บทนำ	12
2. หลักการสำคัญของการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ	16
3. เมื่อใดควรใช้และทำไมถึงใช้การเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ	28
4. วิธีการในการจัดกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ	31
5. จุดแข็ง ข้อจำกัด และสิ่งที่พึงระวังของการจัดกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ	39
6. ตัวอย่างการจัดกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ	44
7. บทสรุป	55
บรรณานุกรม	56

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 กระบวนการเสวนาปรึกษาหารือ เพื่อสันติ จัดในเวทีรับฟังความคิดเห็น (ร่าง) รัฐธรรมนูญ ฉบับปัจจุบัน ณ จังหวัดเชียงใหม่	45
ภาพที่ 2 การจัดแบ่งกลุ่มตามหมวดหมู่ที่ผู้เข้าร่วมรับฟังสนใจ และในวงมีผู้ทรงคุณวุฒิในการตอบคำถาม	46
ภาพที่ 3 กระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ เรื่องการรับมือปัญหาหมอกควันในภาคเหนือ	48
ภาพที่ 4 การทำ Participatory Mapping	48

การเสวนา ปรึกษาหารือเพื่อสันติ

(DELIBERATIVE DIALOGUE FOR PEACE)

1. บทนำ

การปรึกษาหารือเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ความคิด ในสิ่งที่วางแผนไว้เพื่อรับฟังความคิดเห็นและคำแนะนำของคนหลายๆ คน อย่างกว้างขวาง ก่อนการตัดสินใจเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ย่อมดีกว่าการตัดสินใจ โดยใช้ความคิดเห็นส่วนตัวของคนใดคนหนึ่งเพียงคนเดียว การปรึกษาหารือ ช่วยให้ขยายมุมมอง แนวทาง และทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการตัดสินใจ ที่รอบคอบและรอบด้าน หากมีการใช้กระบวนการนี้อย่างถูกต้อง ไม่ว่าจะ เป็นการปรึกษาหารือระหว่างเพื่อน ในครอบครัว ชุมชน สังคม และในระดับประเทศ ย่อมนำไปสู่การตัดสินใจและการแก้ไขปัญหาที่ให้ ผลที่ดีที่สุด

การเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ (Deliberative Dialogue for Peace) เป็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งในสังคม หรือในองค์กร รูปแบบหนึ่ง โดยให้ผู้มีส่วนได้เสียทุกคนจากทุกภาคส่วนในองค์กร ชุมชน หรือสาธารณะได้ร่วมกันคิด (By Head) ร่วมมือทำ (By Hand) และร่วมใจกัน (By Heart) ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ หรือแม้แต่การสร้างอนาคตที่คาดหวังร่วมกัน

การเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ คือกระบวนการมีส่วนร่วม ที่เน้นการเปิดใจรับฟัง การพูดคุยสนทนา ปรึกษาหารือ และการยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกันได้ รวมไปถึงการทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน ของผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย อีกทั้ง ยังเป็นกระบวนการที่ทำให้ทุกฝ่าย เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทั้งนี้ การพูดคุยสนทนาและปรึกษาหารือ ยังเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและธรรมาภิบาลในองค์กรอีกด้วย โดยเริ่มจากการรับฟังความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงก่อน ซึ่งส่งผลให้เกิดบรรยากาศที่เปิดกว้างและโปร่งใสในการดำเนินการต่าง ๆ และเป็นกร่ง่ายในการได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด ซึ่งมีส่วนในการนำพาให้องค์กรเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเติบโตอย่างมั่นคง

สำหรับประเทศไทยนั้นการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน มิใช่กระบวนการใหม่และได้นำกระบวนการรับฟังความคิดเห็นมาใช้เพื่อ เป็นกลไกในการจัดทำกฎหมายหรือการดำเนินการในเรื่องที่มีผลกระทบ ต่อนโยบายสาธารณะมาโดยตลอด แต่อย่างไรก็ดี พัฒนาการสำคัญ ในปัจจุบันที่มุ่งหวังจะยกระดับการรับฟังความคิดเห็นเพื่อจัดทำกฎหมาย ของประเทศไทยได้ปรากฏอยู่ในมาตรา 77 วรรคสองของรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งหลักการว่า

“ก่อนการตรากฎหมายทุกฉบับ รัฐพึงจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ผลกระทบที่อาจจะเกิดจากกฎหมายอย่างรอบด้านและเป็นระบบ รวมทั้ง เปิดเผยผลการรับฟังความคิดเห็นและการวิเคราะห์ที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมายต่อประชาชน และนำมาประกอบการพิจารณาในกระบวนการตรากฎหมายทุกขั้นตอน”

โดยที่หน่วยงานภาครัฐอาจใช้เครื่องมือเพื่อให้ได้มาซึ่งความคิดเห็นในหลายรูปแบบ ได้แก่ การรับฟังความคิดเห็นโดยใช้การกรอกแบบฟอร์ม การสำรวจความคิดเห็นสาธารณะ การทำประชามติ การจัดเวทีเสวนาการปรึกษาหารือกลุ่มเฉพาะ (สำนักงานกิจการยุติธรรม, น. 1)

อย่างไรก็ตาม การใช้กระบวนการรับฟังความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในสังคมย่อมเกิดขึ้นในหลากหลายรูปแบบ ซึ่งกระบวนการรับฟังความคิดเห็นมีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละมิติของการแก้ไขปัญหา ดังนั้น แนวทางการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติจึงเป็นแนวทางหนึ่งในการพูดคุยปรึกษาหารือระหว่างผู้มีส่วนได้เสียเพื่อหาทางออกร่วมกัน โดยเฉพาะในบริบทปัจจุบันการเสวนาเพื่อสันติเป็นกระบวนการที่ได้นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาทั้งในระดับชุมชนท้องถิ่น และในระดับประเทศ เช่น การใช้กระบวนการพูดคุยสันติสุขกับกลุ่มผู้มีความคิดเห็นต่างจากรัฐ

ในการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มุ่งแก้ไขโดยสันติวิธี เป็นต้น เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในการพัฒนาร่วมกันในทุกภาคส่วนเพื่อการแก้ไขปัญหา จึงควรได้ศึกษาทำความเข้าใจวิธีการในการจัดเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ รวมถึง จุดแข็ง ข้อจำกัด และสิ่งที่พึงระวังของการจัดกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ เพื่อสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในองค์กรได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมต่อไป

2. หลักการสำคัญของการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ

จากพื้นฐานแนวคิดด้านรัฐประศาสนศาสตร์ในช่วงปี 1900's ที่เริ่มมีการสร้างเวทีเปิดให้ประชาชนพลเมืองเข้ามามีส่วนรับรู้การทำงานของภาครัฐ จนเกิดการสานเสวนา ถกเถียงปรึกษาหารือกัน (Deliberation) โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองด้วยกัน เพื่อนำไปสู่ความร่วมมือซึ่งช่วยบ่มเพาะบุคลิกของพลเมืองให้เปิดกว้าง และมีมุมมองเชิงวิพากษ์ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า กระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือนี้มีส่วนช่วยทำให้การตัดสินใจเรื่องราวหรือประเด็นต่าง ๆ ของสาธารณะทุกระดับผ่านกระบวนการใคร่ครวญ ได้ตรงรอบ บนทางเลือกทางออกที่รอบด้านของผู้มีส่วนได้เสียและผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยข้อเสนอเพื่อเป็นทางเลือกหรือทางออกนั้นต้องเกิดขึ้นบนฐานของข้อมูล ความรู้ ข้อเท็จจริง ประชาชนต้องมีข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความรู้พื้นฐาน การบริหารสาธารณะอย่างชัดเจนถูกต้อง และไม่มีการบิดเบือนข้อมูล

จากภาครัฐ พลเมืองต้องมีโอกาสในการปรึกษาหารือ มีโอกาสในการประยุกต์ใช้สติปัญญาที่สร้างสรรค์ มีการประเมินเชิงคุณค่าและได้รับการส่งเสริมการสนทนาถกเถียง และในท้ายสุดของกระบวนการนี้จะก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่น่าเชื่อถือ แล้วระบบราชการจะได้รับข้อมูลจากประชาชนอย่างมีคุณภาพ หน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่รัฐเกิดความเชื่อถือว่าไวใจในพลเมืองของตนเอง (นฤมล อนุสนธิ์พัฒน์, 2558, น. 7-8)

ตามหลักการของกระบวนการปรึกษาหารือ สติธร ธนานิธิโชติ (2562: 44-46) ได้กล่าวถึงรูปแบบของการรับฟังความคิดเห็นภายใต้แนวคิดแบบปรึกษาหารือสาธารณะโดยเฉพาะการจัดกระบวนการปรึกษาหารือเพื่อรับฟังความคิดเห็นสาธารณะ (Public Consultation) ตามบริบทของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันที่บัญญัติไว้เกี่ยวกับมาตรา 77 ได้ 4 รูปแบบ ดังนี้

1. การปรึกษาหารือสาธารณะแบบเต็มรูปแบบ
(Full Public Consultation)
2. การปรึกษาหารือแบบเจาะกลุ่มเป้าหมาย
(Targeted Consultation)
3. การปรึกษาหารือแบบรักษาความลับ
(Confidential Consultation)
4. การปรึกษาหารือหลังการตัดสินใจ
(Post –Decision Consultation)

การปรึกษาหารือสาธารณะแบบเต็มรูปแบบคือ การจัดกระบวนการรับฟังความคิดเห็นในการจัดทำกฎหมาย/มาตรการเกี่ยวกับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ด้วยวิธีการที่โปร่งใส เปิดกว้าง และเป็นที่ยอมรับเข้าถึงของสาธารณะ ตลอดจนกระบวนการมักนำมาใช้ในการจัดทำกฎหมายที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับผู้คนในวงกว้าง และต้องการการตัดสินใจที่โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้

การปรึกษาหารือแบบเจาะกลุ่มเป้าหมายคือ การจัดกระบวนการรับฟังความคิดเห็นในการจัดทำกฎหมาย/มาตรการกับผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงทุกฝ่ายอย่างเปิดเผย เหมาะกับการจัดรับฟังความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้องที่ได้รับผลกระทบเฉพาะกลุ่ม เฉพาะพื้นที่ หรือเฉพาะภาคส่วนโดยตรงกับประเด็นปัญหา หรือข้อกฎหมายที่มีการหยิบยกขึ้นมาพิจารณา เช่น กลุ่มเฉพาะภาคเอกชน ภาคเกษตรกร เป็นต้น ด้วยวิธีการที่โปร่งใส เปิดกว้าง และเป็นที่ยอมรับเข้าถึงของสาธารณะ ตลอดจนกระบวนการ

การปรึกษาหารือแบบรักษาความลับคือ การจัดกระบวนการรับฟังความคิดเห็นในประเด็นที่มีความอ่อนไหว ละเอียดย่อยกับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคฝ่าย ด้วยวิธีการแบบปิดไม่เปิดเผยต่อสาธารณะ จนกว่าจะถึงเวลาที่สมควร ต้องมีความระมัดระวังในการนำข้อมูลไปใช้ โดยจะต้องพิจารณาเป็นรายกรณีและตระหนักถึงผลกระทบแง่ลบที่อาจเกิดขึ้นกับผู้เกี่ยวข้องและสังคมโดยรวมอย่างละเอียดรอบคอบ

การปรึกษาหารือหลังการตัดสินใจคือ กระบวนการรับฟังความคิดเห็นนี้ เป็นการจัดกระบวนการหลังมีการจัดทำกฎหมายภายหลังจากที่ได้มีการประกาศต่อสาธารณะแล้ว แต่กฎหมายนั้นยังไม่มีผลใช้บังคับ มักนำมาใช้ในกรณีที่ต้องการมุ่งเน้นไปที่แนวทางการปฏิบัติตามกฎหมายและการทบทวนกฎหมายฉบับนั้น อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จัดการรับฟังความคิดเห็นในลักษณะนี้ หน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบในการจัดทำกฎหมายจะต้องชี้แจงต่อสาธารณะถึงเหตุผลและความจำเป็นที่ไม่สามารถจัดการรับฟังความคิดเห็นก่อนที่จะจัดทำกฎหมายด้วย

ตัวอย่างของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือในต่างประเทศก็คือ การประชุมเมือง (Town Meeting) ในสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นกลไกขับเคลื่อนที่สำคัญที่ช่วยสร้างชาติอเมริกาขึ้นมาตั้งแต่ดั้งเดิมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบนิวอิงแลนด์ (New England) ที่อยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือของคนในชุมชนที่แสวงหาเจตนารมณ์ร่วมในการตัดสินใจสาธารณะมากกว่าในการตัดสินใจโดยเสียงข้างมากแต่เพียงอย่างเดียว โดยกระบวนการปรึกษาหารือนี้คล้าย ๆ กับประชาธิปไตยทางตรงที่คนในชุมชนจะมาร่วมประชุมเพื่อสานเสวนาปรึกษาหารือ แสดงความคิดเห็นและนำไปสู่การตัดสินใจร่วมของชุมชน (ชานาญ จันทรเรือง, 2553) ซึ่งอาจเริ่มก่อนมีการกำหนดรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา เพราะการประชุมดังกล่าวเป็นการวางแนวทางในการปฏิบัติเพื่อกำหนดรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา การเสวนาปรึกษาหารือในขณะนั้นมีรากฐานจากความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความหลากหลายของชุมชนที่มีความแตกต่างกัน ในการประชุมแต่ละครั้งตั้งอยู่บนพื้นฐานของ

“การปรึกษาพิจารณาร่วมกันอย่างมีวุฒิภาวะ” โดยอาจจะเรียกการประชุมสภาเมืองของคนอเมริกันในขณะนั้นว่า “การเมืองภาคประชาชน” พลังของการรวมตัวกันในการจัดประชุมสภาเมืองของคนอเมริกันนั้นถือเป็นพลังที่ก่อให้เกิดรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาเช่นเดียวกัน การเสวนาปรึกษาหารือของคนอเมริกันนั้นยังคงนำกระบวนการเสวนาเพื่อหาทางออกมาใช้ต่อเนื่องอยู่จนถึงปัจจุบัน เช่น National Issues Forum (NIF) ซึ่งเป็นองค์กรภาคประชาสังคมของคนอเมริกันที่ไม่แสวงหาผลกำไรและไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด โดยทำหน้าที่ส่งเสริมการปรึกษาหารือสาธารณะ (Public Deliberation) เกี่ยวกับประเด็นปัญหาสาธารณะที่ยากต่อการแก้ไข เป็นต้น

หลักการการปรึกษาหารือสาธารณะ ได้นำมาใช้ในการหาทางออกในปัญหาเชิงนโยบายสาธารณะที่ยากหรือมีความซับซ้อนสูง มีความเกี่ยวข้องกับผู้คนในวงกว้าง หรือมีผลกระทบต่อทุกภาคส่วน หลักการสานเสวนาสาธารณะมีพื้นฐานมาจากแนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) ซึ่งนักคิดและนักปฏิบัติทางการเมืองภาคประชาชนมองเห็นว่า การนำแนวความคิดนี้มาใช้เพื่อเป็นทางออกจาก “เหตุผลเฉพาะตัว (Bounded Rationality)” ซึ่งเกิดจากการที่แต่ละบุคคลมีขีดความสามารถในการเข้าถึงข้อมูล การคิดวิเคราะห์ และการประมวลความคิดแตกต่างกันตามเงื่อนไขทางสังคมที่ตนมีชีวิตอยู่ โดยที่ยอมรับฟังและพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนความคิดเห็นของตนเองตามข้อมูลหรือทัศนะใหม่ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนในกระบวนการสานเสวนาตามที่จอห์น ดรายเซ็ค (John Dryzek) ซึ่งเป็นผู้นำความคิดเรื่องประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ อีกทั้ง เป็นนักคิดและนักปฏิบัติการด้านนิเวศวิทยาได้แสดงให้เห็นว่า แนวปฏิบัติตามแนวทางประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือนี้ ทำให้การตัดสินใจเชิงนโยบายเกี่ยวกับระบบนิเวศ

และปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความสลับซับซ้อนในเชิงเทคนิคสูง มีความเป็นเหตุเป็นผลมากขึ้น (Dryzek, 1987 อ้างถึงใน โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2556, น. 6)

ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือนั้นมีความแตกต่างกับค่านิยมและวิถีปฏิบัติแบบอื่น ๆ ของรูปแบบการเมืองทั่วไปคือ เน้นการกระตุ้นให้ประชาชนไม่คำนึงถึงเฉพาะแต่ผลประโยชน์ของตนเท่านั้น แต่จะมุ่งให้ประชาชนเรียนรู้ที่จะรับฟังผู้อื่นและมองผลประโยชน์ของผู้อื่นเป็นส่วนหนึ่งของการแสวงหาทางออก (Fishkin, 2009) นักวิชาการและนักพัฒนาประชาธิปไตยส่วนใหญ่เริ่มเห็นสอดคล้องกันว่า ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเป็นแนวทางที่ต้องส่งเสริมและนำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการตัดสินใจสาธารณะ (Goodin, 2012: 2) อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่สำคัญก็คือการนำกระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือมาใช้ในกระบวนการตัดสินใจนโยบายสาธารณะได้อย่างเหมาะสมนั้น มีกระบวนการขั้นตอนอย่างไร ใครบ้างที่เป็นผู้มีส่วนได้เสียในนโยบายสาธารณะนั้นซึ่งเป็นผู้ที่ควรเข้าร่วมในกระบวนการดังกล่าว

สำหรับการกำหนดประเด็นในการจัดเวทีระดมหรือรับฟังความคิดเห็นโดยกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง เท่าเทียม และเป็นธรรม จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องนำแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะแบบปรึกษาหารือเข้ามาใช้ ซึ่งที่ผ่านมาแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือนั้นได้รับความสนใจและกลายเป็นแนวทางสำหรับปฏิบัติการเพื่อสร้างประชาธิปไตยที่แท้จริง (Dryzek 2000; Elster 1998 อ้างถึงใน โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2556) ซึ่งประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือนั้นเป็นการสร้างเวทีถกแถลงและการอภิปรายกัน

อย่างกว้างขวางในการตัดสินใจและเมื่อประชาชนมีเวทีร่วมกันในการถกแถลงปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกัน ประชาชนได้เรียนรู้คุณค่าทางนิเวศสิ่งแวดล้อม และในขณะเดียวกันได้ตระหนักถึงความคิดและการกระทำของตนเองและเพื่อเกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงได้ โดยเฉพาะการพิจารณาทางเลือกใหม่ๆ ร่วมกันผ่านกระบวนการปรึกษาหารือร่วมกัน

นอกจากนี้ แกรแฮม สมิธ (Graham Smith) นักวิชาการด้านการเมืองกับสิ่งแวดล้อมและนักคิดด้านกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ ได้สรุปว่า ในกระบวนการของแนวคิดเรื่องกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- 1) คุณภาพของสิทธิและเสียงของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการปรึกษาหารือต้องเท่าเทียมกัน
- 2) กระบวนการปรึกษาหารือเป็นผลประโยชน์ของประชาชนที่มีพลังในการกำหนดวาระการพูดคุยและการนิยามความหมายของประโยชน์สาธารณะและฉันทมติ
- 3) กระบวนการปรึกษาหารือจะต้องละเอียดรอบคอบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในแง่ของขอบเขต (Scope) ขนาด (Scale) และความซับซ้อน (Complexity)

แกรแฮม สมิธ (Smith, 2003) ได้นำเสนอรูปแบบ (Model) สำหรับเป็นทางเลือกในการประยุกต์แนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ ซึ่งรูปแบบที่หลากหลายนี้เพื่อตอบโจทย์ที่ซับซ้อนแตกต่างกันได้ โดยในกรณีของแกรแฮม สมิธ นำมาใช้ในการทำงานประเด็นด้าน

สิ่งแวดลอม โดยเขาได้กำหนดไว้ 3 แบบ ได้แก่

- 1) การไกล่เกลี่ยคนกลางและการประชุมกลุ่มระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย (Mediation and Stakeholder Group Engagement) ซึ่งเป็นรูปแบบการแก้ปัญหาความขัดแย้งผ่านการสานเสวนาของผู้เกี่ยวข้อง โดยมีคนกลางทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยหาทางออก รูปแบบนี้ช่วยให้คนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายสาธารณะนั้นๆ มีโอกาสได้นำเสนอข้อมูลและความคิดเห็นของตนได้อย่างเท่าเทียมกับตัวแทนองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ
- 2) การจัดประชุมและแสดงความคิดเห็นของประชาชนหรือเวทีพลเมือง (Citizen Forums) เป็นการรวมองค์ประกอบของเวทีหลายลักษณะ เช่น การทำโพลที่มีการถกแถลง Deliberative Opinion Polls, ลูกขุนพลเมือง (Citizen Juries) เป็นรูปแบบกระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือแบบกลุ่มขนาดเล็กและเวทีเพื่อสร้างฉันทมติแบบต่างๆ ซึ่งทั้งสามแบบย่อยนี้ก็มีข้อดีข้อเสียแตกต่างกัน
- 3) การเข้าชื่อและการลงประชามติ (Citizen Initiative and Referendum) ซึ่งเป็นการออกเสียงลงคะแนนเพื่อการตัดสินใจทางการเมืองโดยตรงของพลเมือง

ตัวอย่าง การรับฟังความคิดเห็นของประเด็นเรื่อง การบริหารจัดการน้ำในต่างประเทศจำเป็นต้องใช้แนวทางแบบองค์รวม (Holistic Approach) และหลักการบริหารจัดการเชิงบูรณาการ (Integrated

Management Principles) ในการพัฒนาระบบบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน และการบริหารจัดการน้ำในภาคเกษตรกรรมจะต้องบูรณาการไปพร้อมกับ การบริหารจัดการน้ำในภาคส่วนอื่น ๆ ด้วย เนื่องจากการใช้น้ำในกลุ่ม ผู้ใช้กลุ่มหนึ่งจะมีผลกระทบกับกลุ่มผู้ใช้น้ำในส่วนอื่น ๆ ด้วย (Bouwer, H, 2000, 217 - 228) จึงจำเป็นต้องใช้กระบวนการรับฟังความคิดเห็น และการจัดกระบวนการแบบการสานเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ ในการหาทางออกสำหรับการวางแผนการจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศประกอบกันไปด้วย

กระบวนการปรึกษาหารือในนโยบายสาธารณะมีความใกล้ชิด และสอดคล้องกับแนวคิดของ เจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas) นักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน ที่ว่าด้วยเรื่องทฤษฎีการกระทำเชิงการสื่อสาร (Theory of Communicative action) โดยฮาเบอร์มาส ได้ให้ความหมาย ของคำว่า “การกระทำเชิงการสื่อสาร (Communicative Action) ว่า เสมือนเป็นพื้นที่สาธารณะที่เข้ามาแลกเปลี่ยนกัน และเป็นโลกของการสร้างความเข้าใจร่วมกันผ่านสังคมการพูดคุยแลกเปลี่ยน อภิปรายถกเถียงกันเพื่อเข้าใจกันและกันถึงระบบคุณค่า การดำเนินชีวิต สิ่งที่จะทำต่อไปอาจจะกล่าวได้ว่า ทฤษฎีการกระทำเชิงการสื่อสาร เกี่ยวข้องกับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งเป็นเครื่องมือที่อยู่ บนฐานคิดที่ว่า เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจตามระบอบประชาธิปไตย ที่แท้จริง (Habermas, 1989) นอกจากนี้ ฮาเบอร์มาส ยังสะท้อน ให้เห็นว่า การถกเถียงหรืออภิปรายในพื้นที่สาธารณะจะทำให้เกิดอำนาจ ของการอธิบายอย่างเป็นเหตุเป็นผลของผู้มีส่วนได้เสียในกลุ่มของ การสานเสวนาเพื่อหาทางออกและค้นหาทางเลือกร่วมกัน

ในการสนทนาหรือการปรึกษาหารือที่แท้จริงนั้นมีลักษณะที่สำคัญอยู่ 4 ประการ (Innes & Booher, 2010; และ Fox & Miller, 1996 อ้างถึงใน ประโยชน์ สงกสิน, 2557. น. 2) คือ

- (1) **ความชอบธรรม (Legitimacy)** หมายถึง การที่ผู้พูดแต่ละคนที่เข้าร่วมในการสนทนาหรือการปรึกษาหารือจะต้องเป็นตัวแทนที่ชอบธรรมของผู้มีส่วนได้เสียในเรื่องนั้นๆ โดยองค์ประกอบข้อนี้มีเป้าหมายเพื่อให้แน่ใจว่าแต่ละคนที่ร่วมอยู่บนโต๊ะเจรจาพูดเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มหรือเป็นตัวแทนของกลุ่มอย่างแท้จริง ไม่ใช่บุคคลภายนอกที่เข้ามาอ้างความชอบธรรมในการพูดแทนผู้อื่น
- (2) **ความจริงใจ (Sincerity)** หมายถึง การที่ผู้มีส่วนได้เสียซึ่งเข้าร่วมในการสนทนาหรือการปรึกษาหารือมีความจริงใจในการแก้ปัญหาาร่วมกัน เพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรและเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ไม่ใช่ผู้ที่เข้ามาเอาวัดเอาเปรียบเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มตนเท่านั้น
- (3) **ความสามารถเข้าใจได้ (Comprehensible)** หมายถึง การที่ผู้มีส่วนได้เสียหรือผู้มีส่วนร่วมแต่ละคนจะต้องพูดในสิ่งที่ผู้อื่นเข้าใจได้ ซึ่งองค์ประกอบในข้อนี้มีเป้าหมายเพื่อให้ข้อความที่คลุมเครือได้รับการอธิบายให้กระจ่างชัด และมีความเข้าใจตรงกัน ไม่ใช่การพูดศัพท์วิชาการหรือศัพท์เทคนิคระดับสูงเพื่อแสดงถึงภูมิปัญญาอันสูงส่งของผู้พูดแต่ผู้เข้าร่วมในการปรึกษาหารือคนอื่นๆ ไม่เข้าใจ

หรือการพูดที่มีลักษณะคลุมเครือตีความได้หลายแง่มุม เป็นต้น

- (4) **ความถูกต้อง (Accuracy)** หมายถึง ข้อมูลที่นำมาเสนอในการสนทนาทางออกจะต้องเป็นข้อมูลที่มีความถูกต้องตรงตามความเป็นจริง สามารถตรวจสอบได้ด้วยตัวชี้วัดที่เหมาะสม ด้วยวิธีการที่เชื่อถือได้และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ใช่ข้อมูลอันเป็นเท็จที่สร้างขึ้นมาเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น

กล่าวโดยสรุป กระบวนการปรึกษาหารือสาธารณะ (Public Deliberation) เป็นกระบวนการรับฟังความคิดเห็นเพื่อนำข้อเสนอแนะไปพิจารณาแนวทางการตัดสินใจในนโยบายสำคัญ สำหรับ “กระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ” จัดได้ว่า เป็นกระบวนการส่วนย่อยของกระบวนการปรึกษาหารือสาธารณะ เพื่อนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาหรือทางออกอย่างสันติ อาจแบ่งอย่างกว้างตามกระบวนการและเป้าหมายในการจัดกระบวนการอาจแบ่งเป็นอย่างกว้างได้ 2 แบบ คือ

1) กระบวนการเสวนาปรึกษาหารืออย่างสันติแบบตัวแทนหรือกระบวนการสานเสวนาปรึกษาหารือฉบับย่อ (Mini Deliberative Dialogue for Peace) เป็นการจัดกระบวนการแบบผู้เข้าร่วมเป็นตัวแทน (Representative Participants) ในประเด็นที่ประชุมเสวนากัน ส่วนใหญ่จะเป็นตัวแทนโดยการสุ่มเข้ามา ตัวอย่างเช่น การสานเสวนาปรึกษาหารือในการรับฟังเรื่องธรรมนูญสุขภาพของสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ กระบวนการเสวนาปรึกษาหารือความขัดแย้งในชุมชน

2) กระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติแบบระบบใหญ่ หรือระบบปกติ คือการเสวนาเพื่อหาทางออกที่อยู่ในกลไกทางการเมือง หรือระบบกฎหมายปกติ ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็นปรึกษาหารือเพื่อหาทางออกในเรื่องของความปรองดองระดับชาติ หรือเพื่อแก้ไขความขัดแย้ง ยืดเยื้อทางการเมือง เป็นต้น

3. เมื่อใดควรใช้และทำไมถึงใช้การเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ

กระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ เหมาะกับการแก้ไขปัญหาที่เป็นประเด็นสาธารณะและต้องการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในการพัฒนาการแก้ไขปัญหาพร้อมกัน เนื่องจากการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ เป็นกระบวนการเพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นใจซึ่งกันและกัน ทั้งภายในและระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียต่าง ๆ ในสังคม เพื่อปรับความสัมพันธ์ระหว่างกัน ตลอดจน เพื่อร่วมกันหาทางออกหรือแนวทางในการปรับโครงสร้างต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เมื่อจบกระบวนการจะมีข้อตกลง (Agreement) ที่เกิดจากการยอมรับร่วมกันจากสังคม โดยจะมีรายละเอียดข้อตกลงมากขึ้นน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับกระบวนการที่ให้ผู้มีส่วนได้เสียเข้ามากำหนดในรายละเอียดถึงเนื้อหาที่ควรจะเป็น รวมถึง ภาพของอนาคตร่วมกันในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งวิธีการต่าง ๆ เหล่านี้ ต้องดำเนินควบคู่กันไปบนฐานคิดที่ทุกฝ่ายเห็นตรงกันว่า การใช้ความรุนแรงหรือการต่อสู้กันไม่อาจนำมาซึ่งเป้าหมายและทางออกที่ยั่งยืนได้

การจัดกระบวนการปรึกษาหารือสาธารณะ (Public Deliberation) เป็นกระบวนการที่มีความเฉพาะทางและมีแบบแผนเฉพาะ แต่การจัดกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ สามารถแทรกเข้าไปในกระบวนการของการสานเสวนาสาธารณะได้ทุกรูปแบบ โดยสามารถจัดขึ้นมาเพื่อหาทางออกในประเด็นปัญหาความขัดแย้งที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขซึ่งในความขัดแย้งนั้นย่อมส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์และการให้ความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้เสีย โดยอาจจะต้องใช้การจัดกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติมาเป็นส่วนช่วยในการเปิดรับฟังความคิดเห็นเพื่อทำความเข้าใจมุมมองของแต่ละฝ่าย ฟันฟูความสัมพันธ์ให้ดีขึ้น และร่วมกันหาทางออกของปัญหาซึ่งเป็นจุดสมมูลที่ยอมรับร่วมกันได้ รัฐบาลสนับสนุนจากทุกฝ่าย ถึงแม้อาจไม่ใช่ทางเลือกที่ดีที่สุดในใจของคนทุกคน แต่ส่งผลให้คลี่คลายปัญหาความขัดแย้งนั้นไปได้

มุมมองสำคัญของการเลือกใช้กระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติเพื่อไปสู่เป้าหมาย ได้แก่

1. มุมมองเรื่องของการเกิดขึ้นของคู่ขัดแย้งอย่างชัดเจนในการรับฟังความเห็น

มุมมองแรกในการเลือกใช้กระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติมาใช้ ต้องเข้าใจปัญหาว่าปัญหาที่มนุษย์หรือหน่วยงานสังคมประเทศที่มีความขัดแย้งกัน มีการแยกขั้วแยกกลุ่มกันต่างคนต่างกลุ่ม ก็จะมีจุดยืนของตนเอง มีวิถีคิดและสัญลักษณ์ที่แตกต่างกัน และเป็น การยากมากที่จะเชิญชวนให้มาเจรจากัน ดังนั้น ถ้าจะจัดกระบวนการ

พูดคุย ผู้จัดกระบวนการจำเป็นต้องเลือกกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือ เพื่อสันติมาใช้ในบริบทนี้ เพื่อสร้างบรรยากาศของการพูดคุยกันอย่างสันติ ให้มีการเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของแต่ละฝ่ายเพื่อมุ่งให้ความขัดแย้งคลี่คลายลงได้

2. มุมมองเรื่องของการรับฟังความคิดเห็นนั้นมุ่งเป้าประสงค์ไปที่การใช้สันติวิธีเป็นสำคัญ

ในการเลือกใช้กระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ โดยหากมีเป้าประสงค์ของการจัดกระบวนการที่ต้องการเน้นไปที่เรื่องของสันติภาพ สันติวิธี หรือกระบวนการปรองดองแห่งชาติ ผู้จัดกระบวนการสามารถเลือกใช้กระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติได้โดยเน้นไปที่กระบวนการส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมเปิดใจรับฟังอย่างตั้งอกตั้งใจ โดยเชื่อว่าผู้ที่เข้าร่วมก็มีบางส่วนของคำตอบหรือทางออก และพร้อมที่จะร่วมมือกัน ไม่ได้มาเอาแพ้เอาชนะกัน มองความรุนแรงและความขัดแย้งในอดีตเป็นบทเรียน พูดคุยกันในสิ่งที่ปรารถนาจะเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อเป้าหมายเดียวกัน เช่นตัวอย่าง การจัดกระบวนการสานเสวนาเพื่อหาทางออกเรื่อง “การเมืองมีความสมานฉันท์” “สังคมสันติสุข” หรือ “การแก้ไขนโยบายการแก้ปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” เป็นต้น

4. วิธีการในการจัดกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ

กระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ เป็นการเรียนรู้ถึงการเสวนาเพื่อหาทางออกที่ไม่ใช่การเจรจาแบบเอาแพ้เอาชนะกัน หรือการที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องมีการยอมกัน และดังที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้นแล้วว่า การจัดกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติสามารถนำไปใช้ทั้งในระดับเล็กและระดับใหญ่ โดยสามารถจัดกระบวนการได้ตั้งแต่ในระดับกลุ่มคน ชุมชน องค์กร จนถึงระดับประเทศ เช่น การเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ ในเรื่องการเมืองสมานฉันท์

วิธีและขั้นตอนกระบวนการจัดการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนก่อนวันจัดเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ
2. ขั้นตอนระหว่างการจัดเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ
3. ขั้นตอนหลังการจัดเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ

1. ขั้นตอนก่อนวันจัดเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ

- การเตรียมสถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ให้พร้อมก่อนวันจัดเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ

สถานที่จัดการเสวนาต้องเป็นสถานที่โปร่ง โล่ง สบาย เหมาะแก่การมาล้อมวงพูดคุยกันอย่างเปิดใจ โดยจัดการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติเป็นวงกลมใหญ่ 1 วง หรืออาจจะแบ่งเป็น หลาย ๆ วงก็ได้ โดยการจัดตำแหน่งของแต่ละวงควรจัดให้มีการใช้เสียงไม่รบกวนกันและกัน สำหรับวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น เช่น กระดานดำ กระดาษฟลิปชาร์ต ปากกาเมจิก กระดาษสี บัตรคำ กระดาษโพสต์อิท กระดาษกาวเย่น ฯลฯ

- การเลือกคนกลางที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับ สามารถเป็นได้ทั้งคนกลาง (Mediator) หรือวิทยากรกระบวนการ (Facilitator) ของแต่ละฝ่าย

วิทยากรกระบวนการ และ/หรือคนกลางที่ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกให้ความสะดวกในการทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย โดย พันเอก นายแพทย์ ทวีศักดิ์ นพเกษร ได้กล่าวไว้ในหนังสือวิทยากรกระบวนการกับวิกฤตเกษตรกรว่า “วิทยากรกระบวนการ” คือ คนกลางที่ช่วยจัดและดำเนินการพบปะ ประชุมอบรมให้เกิดการคิดที่เป็นระบบ มีอิสระทางความคิด และสามารถสื่อสารทำความเข้าใจกันอย่างตรงไปตรงมา ด้วยการใช้เทคนิคและกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญ นอกจากนี้ วิทยากรกระบวนการยังช่วยสร้างเสริมบรรยากาศแห่งมิตรภาพ ความร่วมมือที่จริงจัง และจัดอุปสรรคทางวัฒนธรรมที่ทำให้การคิด

และการสื่อสารขาดประสิทธิภาพ วิทยากรกระบวนการช่วยให้สมาชิกในกลุ่มแลกเปลี่ยนและสะท้อนประสบการณ์ หรือปัญหา รวมทั้ง แนวทางแก้ไขช่วยกระตุ้นให้สมาชิกกลุ่มรับฟังซึ่งกันและกัน ช่วยตั้งประเด็นให้กลุ่มคิดเป็นระบบแลกเปลี่ยนประสบการณ์จนเข้าใจปัญหาที่แท้จริงอย่างถ่องแท้ ร่วมกันวางแผนและดำเนินงานตามแผนบนพื้นฐานประโยชน์ร่วมกัน วิทยากรกระบวนการเปรียบเสมือนทั้งผู้จัดการ ผู้ประสานงาน ผู้สังเกต ผู้กระตุ้น ผู้สร้างบรรยากาศ ผู้เอื้ออำนวยให้เกิดการสื่อสารแนวราบเป็นผู้ร่วมเรียนรู้ไปกับสมาชิกในกลุ่มและโค้ชการเรียนรู้หรือการแก้ปัญหาด้วยตนเอง

ดังนั้น วิทยากรกระบวนการสำหรับการจัดเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ ต้องเป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือทั้งในหลักการและทางวิธีการ สามารถทำหน้าที่ประสานความสัมพันธ์และช่วยให้กลุ่มได้เปิดใจรับฟังความคิดเห็น จุดยืน ความต้องการ ความคาดหวัง ข้อกังวลของแต่ละฝ่าย และเข้าใจที่มาของปัญหาความขัดแย้งที่แท้จริง พร้อมทั้ง มีทีมงานที่เข้าใจกระบวนการการแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติ และเข้าใจกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ เพื่อช่วยกำกับและดำเนินการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ กระบวนการรับฟังช่วยส่งเสริมการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกันจึงเป็นกระบวนการส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญมากเป็นอันดับแรก ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน จากการรับฟังอย่างตั้งใจ ทีมวิทยากรกระบวนการเองจะไม่เข้าไปบงการ แนะนำ หรือแทรกแซง แต่จะช่วยกระตุ้นให้สมาชิกกลุ่มรับฟังซึ่งกันและกัน เข้าใจปัญหา และมองเห็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้วยตัวพวกเขาเอง

2. ขั้นตอนระหว่างการจัดเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ

- ก่อนเริ่มเปิดเวทีเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติให้วิทยากรกระบวนการอธิบายถึงขั้นตอน และกติกาของกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติอย่างชัดเจน

โดยกติกาของการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ ประกอบด้วย

- (2.1) การผลัดกันพูดผลัดกันฟัง โดยไม่แย่งกันพูดในระหว่างที่มีผู้เข้าร่วมคนใดกำลังพูดอยู่นั้น ให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการมุ่งเน้นไปที่การฟังมากกว่าการพูด เพราะการฟังไม่เพียงแต่จะช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจสถานการณ์ปัญหาความขัดแย้งได้มากขึ้น แต่ยังช่วยให้เข้าใจเจตนาของฝ่ายตรงข้ามมากขึ้นด้วยโดยจะต้องฟังอย่างลึกซึ้ง ซึ่งการฟังอย่างลึกซึ้ง คือการฟังที่ใส่ใจฟังผู้พูดอย่างแท้จริง เหมือนว่ามีแค่ผู้พูดอยู่ด้วยกับเราเท่านั้น เป็นการฟังโดยปราศจากการตัดสิน ฟังลึกกว่าแค่คำพูด ได้ยินในสิ่งที่ผู้พูดไม่ได้พูด เช่น ความรู้สึก อารมณ์ ความต้องการ คุณค่า ความเชื่อ หรือจุดยืน เป็นต้น
- (2.2) ถ้าจะขอพูดในประเด็นที่เพื่อนพูดอยู่ให้ยกมือขึ้นก่อนแล้วค่อยพูด ในทางเดียวกัน บอกระยะเวลาในการเสวนาปรึกษาหารือด้วย เช่น 1 ชั่วโมง หรือ 1 ชั่วโมงครึ่ง ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับเนื้อหาของประเด็นเป็นสำคัญ

- (2.3) การขึ้นพูดในเวทีการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ คือ ผู้พูดจะต้องพูดอย่างมีสติ พูดอย่างเปิดใจ พูดถึงความคิดเห็น และความเชื่อของตนเองเท่านั้น โดยไม่อนุমানความคิดความเชื่อของผู้อื่นเพื่อมาวิเคราะห์ตีความ หรือตัดสินการพูดจะต้องไม่เป็นการโจมตีผู้อื่น ไม่กล่าวโทษว่าผู้อื่น มีเจตนาร้ายหรือมีจุดหมายซ่อนเร้น โดยจะเรียงลำดับความในการพูดอย่างไรก็ได้ แต่กระนั้น มีวิธีเรียงลำดับความในการพูดแบบหนึ่งที่น่าจะนำมาใช้คือ เริ่มพูดถึงสิ่งที่เกิดขึ้นจากการสังเกตเห็นของเรา โดยไม่ตัดสินหรือตีความหมายสิ่งที่เกิดขึ้นนั้น แล้วจึงแสดงความรู้สึกของเราที่มีต่อสิ่งที่เกิดขึ้นนั้น โดยไม่ต่อว่าหรือแสดงออกเชิงตำหนิหรือกล่าวโทษใคร ขึ้นต่อนต่อไปคือ การบอกความต้องการ (Need) หรือเป้าหมายของเรา
- (2.4) ลักษณะการถามตอบในการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ ถ้าการเสวนาเพื่อหาทางออกอยู่ในรูปแบบการถามตอบ ก็ควรให้เป็นคำถามที่จริงจัง ถามเพื่อต้องการทราบข้อเท็จจริงหรือเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจมิใช่ถามแบบหลอกล่อเพื่อจับผิดหรือถามนำเชิงกล่าวโทษ ส่วนคำตอบก็ไม่ควรเป็นการใช้อารมณ์ในการตอบได้ หรือใช้สำนวนโวหารซ้ำซากหรือการแสดงเหตุผลสนับสนุนความเห็นของตนเองให้หนักแน่นหรือรุนแรงยิ่งขึ้น หากควรเป็นคำตอบที่ตรงไปตรงมา รวมทั้ง เปิดเผยถึงความคิด ความรู้สึกที่ไม่ได้กล่าวถึงมาก่อนด้วย

- (2.5) การดำเนินการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ ควรเลือกเรื่องที่จะสนทนาในระดับเดียวกันก่อน การดำเนินการเสวนาเพื่อหาทางออก เช่น เรื่องในระดับหลักการของตนเองกับหลักการของผู้อื่น หรือระดับประสบการณ์กับประสบการณ์ แต่มิได้หมายความว่า ผู้ที่เป็นนักปฏิบัติไม่สามารถสนทนาและวิพากษ์วิจารณ์เสนอแนะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อยู่ในระดับนโยบายได้ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างต้องพึ่งพาอาศัยเกี่ยวพันซึ่งกันและกันอย่างเป็นองค์รวมทั้งสิ้น
- (2.6) การสื่อสารอย่างสันติ ภาษาที่ใช้ในการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติยังต้องเลือกที่จะใช้การสื่อสารอย่างสันติกับผู้ที่มีท่าทีว่าจะเข้าใจการสื่อสารวิธีนี้ เพราะเนื่องจากภาษาแบบการสื่อสารอย่างสันติทำให้เข้าใจถึงความรู้สึก (Feeling) และความต้องการ (Need) ถึงวิธีการทำความเข้าใจกับตัวเองและผู้ที่มีส่วนร่วมอาจจะเข้าใจได้ยากถ้าใช้ภาษาสำเร็จรูปทั่วไป เพราะพื้นฐานการรับรู้ของผู้เข้าร่วมวงแต่ละคนมีความต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทีมวิทยากรกระบวนการมีความเข้าใจเรื่อง การสื่อสารอย่างสันติ หรือ Non Violence Communication จะเป็นการช่วยให้กระบวนการไปถึงความต้องการของผู้เข้าร่วมแต่ละฝ่ายได้อย่างแท้จริง

- กำหนดประเด็นของการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติร่วมกันโดยเป็นประเด็นหรือโจทย์ที่ฝ่ายต่างๆ ต้องการหาทางออกร่วมกัน

การกำหนดประเด็นการเสวนา โดยผู้ที่เกี่ยวข้องกับทุกฝ่าย ในเวทีเสวนาเห็นพ้องต้องกันว่า เป็นประเด็นที่ควรนำมาปรึกษาหารือ ในเวทีการเสวนานี้ โดยควรเป็นประเด็นที่เปิดและในแง่บวก ยกตัวอย่าง ไม่ควรกำหนดประเด็นว่า “เราจะสร้างโรงไฟฟ้าหรือไม่ สร้างในพื้นที่ชุมชนของเรา” แต่เราจะกำหนดประเด็นเป็น “การบริหารจัดการพลังงานไฟฟ้า ในชุมชนของเราในอนาคต (ให้มีไฟฟ้าเพียงพอต่อการใช้งานและไม่เป็นมลภาวะในพื้นที่) ได้อย่างไร” โดยอาจจะใช้พลังของภาษาในการขับเคลื่อน ประเด็นที่เป็นบวกเพื่อเปิดกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ ได้อย่างสร้างสรรค์

- ขั้นตอนของการนำเสนอข้อมูล ความคิดเห็นของแต่ละฝ่าย ตามประเด็นของการเสวนารับฟังข้อมูลและความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้อง
- เมื่อมีการรับฟังความคิดเห็น ความรู้สึกของแต่ละฝ่ายแล้ว สุดท้ายจึงชี้แจงสิ่งที่เป็นคำขอ (ที่ไม่ใช่คำสั่ง) ซึ่งต้องการให้ร่วมกันพิจารณาถึงความเป็นไปได้ และลงขันหมัดเพื่อระบุเป็นข้อตกลงจากการจัดกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันตินี้ โดยอาจจะเป็นคำขอที่ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกระทำ หรือปฏิบัติเพื่อให้ประเด็นปัญหาคือคลี่คลายลงได้ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก

3. ขั้นตอนหลังการจัดเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ

- การสรุปการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ

หลังจากการจัดกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติเป็นที่เรียบร้อยแล้ว วิทยากรกระบวนการควรให้มีการสรุปการเสวนาปรึกษาหารือโดยเริ่มจากการสรุปจากกลุ่มย่อยก่อนในทุกครั้ง โดยวิธีการอาจจะให้ผู้นำเสนอในแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอความคิดเห็นของกลุ่มและมีการสรุปสุดท้ายโดยเทคนิคการสรุปใช้วิธีการจับประเด็นสำคัญทั้งหมด โดยไม่ละเลยความคิดเห็นส่วนน้อยด้วยเพราะทุกความคิดเห็นมีความสำคัญ ทีมวิทยากรกระบวนการควรจดความคิดเห็นแยกไว้ต่างหากกับความเห็นส่วนใหญ่ และนำเสนอข้อสรุปของแต่ละกลุ่มให้ทุกฝ่ายได้รับทราบอย่างครอบคลุมทุกประเด็น

- การติดตามและประเมินผล

หลังจากวันที่เสร็จสิ้นการจัดเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติแล้ว ทีมวิทยากรกระบวนการควรต้องมีการติดตามบทสรุปหรือข้อตกลงที่เกิดขึ้นจากฉันทมติว่า ฝ่ายที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่าง ๆ ได้มีการนำไปสู่การปฏิบัติจริงตามข้อสรุปจากเวทีเสวนาหรือตามข้อตกลงที่เกิดขึ้นแล้วหรือไม่ หากมีอุปสรรคใดที่ปฏิบัติไม่ได้ตามข้อสรุป จึงนำมาพิจารณาให้มีการจัดกระบวนการเสวนาเพื่อทบทวนการปฏิบัติในโอกาสต่อไป

5. จุดแข็ง ข้อจำกัด และสิ่งที่พึงระวังของ การจัดกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ

สิ่งที่เป็นจุดแข็งของกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ คือ เป็นการได้เรียนรู้และมีปฏิสัมพันธ์กับความเชื่อและจุดยืนของผู้อื่น ทำให้ผู้เข้าร่วมได้เข้าใจ ความเชื่อ และจุดยืนของผู้อื่นและตนเองได้อย่างชัดเจนขึ้นเพราะอาจมีมิติและความเข้าใจบางส่วนที่อาจแฝงเร้นโดยที่ตนเองไม่เข้าใจ ไม่ได้สัมผัส หรือมีได้ให้ความสนใจมาก่อน เมื่อได้เรียนรู้ผ่านการเสวนาเพื่อหาทางออกกับผู้อื่นอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นความเข้าใจใหม่ที่เกิดจากการเรียนรู้ มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง กระบวนการเสวนาปรึกษาหารือคู่เสวนาทั้งสองฝ่าย เป็น “ตัวช่วยที่สำคัญ” ในการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ เข้าใจ และเปลี่ยนแปลงได้อย่างยั่งยืนวิธีหนึ่ง

จากประสบการณ์ของผู้เขียนในการเป็นวิทยากรกระบวนการ พบว่า จุดแข็งของกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ การออกแบบกระบวนการเป็นไปได้อย่างหลากหลายตามความสอดคล้องกับบริบท หรืออาจจะกล่าวได้ว่า กระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติเป็นกระบวนการที่ยืดหยุ่นปรับให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ได้แต่ต้องยึดมั่นในหลักการว่าผลลัพธ์สุดท้ายที่ต้องเกิดขึ้นคือ การได้ข้อสรุปร่วมกัน โดยข้อสรุปส่วนใหญ่ในการจัดกระบวนการเสวนาเรียกว่า “ฉันทมติ (Consensus) หรือความเห็นพ้อง” โดยพจนานุกรมฉบับ Merriam-Webster’s ให้ความหมายไว้ว่า “เป็นข้อตกลงร่วมกันที่มีลักษณะเป็นการยอมรับแบบเอกฉันท์” หัวใจของความเห็นพ้องมีสาระสำคัญอยู่ที่การประนีประนอมระหว่างกัน และจัดกระบวนการให้คนในสังคมหรือชุมชนมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น เป้าหมายของความเห็นพ้องมีเพื่อเป็นเครื่องรับประกันว่า สมาชิกทุกคนในชุมชนจะสามารถแสดงความคิดเห็น และหาข้อตกลงร่วมกันได้ โดยความเห็นพ้องมักเชื่อมโยงกับการตัดสินใจซึ่งมีได้หลายลักษณะเช่น

- (1) เห็นพ้องต้องกันทั้งหมด
- (2) เห็นพ้องในบางประเด็น หรือ
- (3) เห็นพ้องโดยเสียงส่วนใหญ่ในที่ประชุม

ทั้งนี้ ลักษณะที่ (1) เห็นพ้องต้องกันทั้งหมดซึ่งมีลักษณะเป็นการยอมรับแบบเอกฉันท์มักจะไม่ค่อยเกิดขึ้นบ่อย ๆ หรือถ้าเกิดขึ้นก็มักจะเป็นฉันทมติแบบบังคับ (Forced Consensus) หรือฉันทมติ เพราะนับรวมแค่คนที่มีความคิดเห็นเหมือนกัน ในขณะที่ลักษณะที่ (2) เห็นพ้องในบางประเด็น และลักษณะที่ (3) เห็นพ้องโดยเสียง

ส่วนใหญ่ในที่ประชุมซึ่งเกิดได้ง่ายกว่า แต่เนื่องจากความเห็นพ้องเป็นรูปแบบการตัดสินใจที่ถูกออกแบบมาให้มีความแตกต่างจากการตัดสินใจโดยใช้เสียงข้างมาก (Majority Decision) ฉะนั้น ความเห็นพ้องจะไม่เน้นที่การลงคะแนนเสียง เพราะการลงคะแนนเสียงอาจทำให้เสียงข้างน้อย (Minorities) ถูกละเลยไปได้ ดังนั้น ความเห็นพ้องจึงเน้นไปที่กระบวนการในการอภิปรายถกเถียง รับฟังความคิดเห็นเพื่อหาข้อตกลงร่วมกันระหว่างทุกฝ่ายมากกว่า หรืออาจจะกล่าวได้ว่า ความเห็นพ้องเป็นรูปแบบการตัดสินใจที่จะป้องกันปรากฏการณ์ที่เรียกว่า เผด็จการเสียงข้างมาก (Majority Tyranny) การตัดสินใจแบบความเห็นพ้องเป็นกระบวนการตัดสินใจที่กลุ่มคนจำนวนมากอาจเห็นไม่ตรงกัน แต่ต้องการให้เกิดการมีส่วนร่วมและความเห็นพ้องต้องกันมากที่สุด

สำหรับกรณีที่มีการแสวงหาฉันทมติไม่เกิดขึ้น คือ ไม่เกิดการเห็นพ้องต้องกันส่งผลให้ผู้เข้าร่วมไม่เห็นด้วย สิ่งที่ต้องคำนึงและต้องสร้างให้เกิดขึ้นในกระบวนการ คือ (1) การสร้างความเห็นพ้องในหลักการใหญ่ (Meta-Consensus) แล้วค่อยไปลงรายละเอียดกันในโอกาสต่อไป (2) การสร้างความเข้าใจในเงื่อนไขของกันและกัน (Mutual Understanding) หรือ (3) การสร้างการยอมรับให้ได้ว่ามีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันอยู่โดยให้รับรู้ถึงความแตกต่างของความคิด (Recognition of Differences) มิเช่นนั้นเวทีนั้นก็จะเป็นการไม่มีความหมายสำหรับกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยะพงษ์ บุษบงก์ จากสถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ให้ข้อคิดเห็นไว้ว่า “แม้ว่ากระบวนการเสวนาเพื่อหาทางออกมีข้อจำกัดและปัญหาอุปสรรคบางประการ เช่น

วิทยาการกระบวนการและผู้เข้าร่วมกระบวนการไม่เข้าใจแนวคิดหลัก แต่จากการมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการใช้แนวทางนี้ในต่างประเทศ ทำให้มีมุมมองว่าในเชิงเปรียบเทียบ กระบวนการปรึกษาหารือหรือเป็นไปได้กับสังคมไทยพอสมควร กล่าวคือ จากที่สังเกตมา เวลาที่มีเวทีในลักษณะนี้ขึ้นในประเทศไทยเรา มักจะมีผู้สนใจเข้าร่วมจำนวนไม่น้อย ซึ่งหลายคนอาจจะแย้งว่ามีไม่มากนัก แต่หากไปเทียบกับเวทีในหลายประเทศ จะเปลี่ยนความคิดไปเลยว่านั้นนับว่ามากพอสมควรแล้ว อาทิ บางเวทีในสวิสเซอร์แลนด์ เยอรมนี เนเธอร์แลนด์ ไต้หวัน และแม้แต่สหรัฐอเมริกาพบว่า คนมาร่วมน้อยมาก หลายงานต้องพับเวทีเลยทีเดียว ซึ่งส่วนหนึ่งมองว่าเป็นเพราะบรรยากาศแห่งเสรีภาพในประเทศเหล่านั้นมันมีอยู่ทั่วไปจนคนไม่ได้ต้องโหยหา ในขณะที่ประเทศไทยเวทีเช่นนี้นับเป็นโอกาสให้ประชาชนได้ออกมาสัมผัสกับบรรยากาศ และได้ใช้สิทธิพลเมืองของตน”

นอกจากนี้ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.ปิยะพงษ์ บุษบงก์ ได้กล่าวถึงในแง่การส่งเสริมให้มีการใช้กระบวนการพูดคุยเพื่อสันติสุขในประเทศไทยให้มากยิ่งขึ้นไว้ว่า “เมื่อเปรียบเทียบกับจีน สิงคโปร์ และบราซิล จะเห็นว่าเงื่อนไขเชิงสังคมการเมืองกับไทยไม่แตกต่างกันมากนักนั่นคือ ยังมีปัญหาประชาธิปไตย ความเหลื่อมล้ำ การกดทับ และการจัดช่วงชั้นทางสังคม แต่เวทีสานเสวนาสถาธาระณะในประเทศเหล่านี้เกิดขึ้นเข้มข้นมาก (เช่น Deliberative Polling และ Deliberative Participatory (Budgeting) ดังนั้น จึงชวนคิดว่าแล้วทำไมจะยกระดับเรื่องนี้ในสังคมไทยให้เกิดขึ้นกว้างขวางกว่านี้ไม่ได้ นั่นคือ ถึงจะมีปัญหาอุปสรรคก็ต้องฝ่าข้ามไปให้ได้มิใช่ไปนำมาเป็นข้ออ้างในการปฏิเสธกระบวนการเช่นนี้”

โดยสรุป จากมุมมองของนักวิชาการที่มองว่า การใช้กระบวนการพูดคุย เสวนา ถกเถียง แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นกระบวนการหนึ่งที่จะช่วยหาทางออกจากประเด็นปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ได้ และเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยสร้างบรรยากาศของสันติสุขให้เกิดขึ้นได้ในสังคมไทย ซึ่งอยู่บนหลักการของประชาธิปไตยที่ประชาชนทุกคนย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น โดยต้องเกิดจากการที่ทุกภาคส่วนให้ความสำคัญกับการเปิดรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยจัดให้มีการพูดคุยในบรรยากาศที่เหมาะสมและเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้มองเห็นทางออกที่เกิดจากการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้น

6. ตัวอย่างการจัดกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ

เนื่องจากกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ เป็นการ จัดกระบวนการเพื่อสร้างเวทีสำหรับพูดคุย รับฟังความคิดเห็น (Platform) ในการแก้ไขปัญหาสังคม

ตัวอย่างเช่น สถาบันพระปกเกล้า จัดเวทีรับฟังความคิดเห็น (ร่าง) รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ณ จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2559 การจัดแบ่งกลุ่มตามหมวดที่ผู้เข้าร่วมรับฟังสนใจและในวงมีผู้ทรงคุณวุฒิ ในการตอบคำถาม เพื่อให้เกิดการคลายความสงสัยในข้อมูลในวงเสวนา เพื่อหาทางออกในวงเสวนา

ภาพที่ 1 : กระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ
จัดในเวทีรับฟังความคิดเห็น (ร่าง) รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน
ณ จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา: สถาบันพระปกเกล้า

ภาพที่ 2 : การจัดแบ่งกลุ่มตามหมวดหมู่ที่ผู้เข้าร่วมรับฟังสนใจ และในวงมีผู้ทรงคุณวุฒิในการตอบคำถาม

ที่มา : สถาบันพระปกเกล้า

นอกจากนี้ ยังมีตัวอย่างของการจัดกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ ที่ได้รับการถอดบทเรียน กรณีตัวอย่างจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยะพงษ์ บุษบงก์

กรณีการจัดกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ ตัวอย่างงานที่ร่วมกับทีมงานจากสถาบันนโยบายสาธารณะและคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รวมถึง ภาควิชาจากสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ร่วมกันจัดกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันตินี้ขึ้นเพื่อหาทางออกในการรับมือกับปัญหาหมอกควันในภาคเหนือในช่วงต้นปีที่ผ่านมา (27 กุมภาพันธ์ 2562) โดยมีผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่หลากหลายพอสมควรที่มาเข้าร่วมกระบวนการเสวนานี้ ซึ่งเป็นการสุ่มจากประชาชนที่หลากหลาย จำนวน 84 คน ทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ องค์กรพัฒนา และตัวแทนชุมชน ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญคือการดึงให้ทุกภาคส่วนที่เคยมีปัญหากันให้หันหน้าเข้าหากันเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล สร้างความเข้าใจกัน รวมไปถึงสร้างความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ภายใต้บรรยากาศที่อาจจะสร้างความขัดแย้งได้ง่าย จากที่ปัญหาหมอกควันไม่ใช่เพียงเรื่องทัศนวิสัย สุขภาพและเศรษฐกิจท่องเที่ยว หากแต่ยังเป็นประเด็นความขัดแย้งทางสังคมที่แตกแยกด้วย โดยเฉพาะระหว่างคนในเมืองกับคนบนดอย

ภาพที่ 3: กระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ เรื่องการรับมือปัญหาหมอกควันในภาคเหนือ

ที่มา: สถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ทีมวิทยากรกระบวนการ ตั้งต้นจากการเชิญตัวแทนจากภาคส่วนต่างๆ ในองค์ประกอบที่เหมาะสมเข้ามา เพื่อให้มั่นใจว่าจะมีตัวแทนเสียงในวงเสวนาที่หลากหลาย โดยมีการส่งเอกสารเชิงสังเคราะห์ทางเลือกในการรับมือปัญหาหมอกควันในภาคเหนือของไทยจากข้อค้นพบทางวิชาการและข้อเสนอของงานวิจัยต่างๆ ไปพร้อมกับหนังสือเชิญด้วย เพื่อให้นำไปคิดเสริมเติมต่อตามแบบของการจัดคณะลูกขุนพลเมืองหรือตุลาการภาคประชาชน (Citizens' Jury) ดังเช่นในต่างประเทศ ในขั้นตอนก่อนที่จะดำเนินการประชาสัมพันธ์แบบเปิดกว้างสำหรับสาธารณชนที่สนใจ ได้ใช้รูปแบบให้ลงทะเบียนผ่าน การสแกน QR code สำหรับการเตรียมการเรื่องอาหารและของว่าง รวมถึงการจัดห้องและรูปแบบเวทีให้เหมาะสมกับจำนวนผู้ที่เข้าร่วม

ในวันที่จัดกระบวนการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ ในส่วนของการลงทะเบียนนั้นผู้เข้าร่วมเสวนาจะได้รับเอกสาร 2 ชุด โดยชุดแรกเป็นเอกสารเดียวกันกับที่ส่งไปให้ผู้ที่ถูกเชิญ และชุดที่สองเป็นเอกสารสะท้อนเรื่องราวต่างๆ (Stories) ที่เชื่อมโยงกับประเด็นปัญหาหมอกควัน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจถึงสถานการณ์และเงื่อนไขต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระดับพื้นที่ พร้อมทั้ง พัฒนาเป็นความเห็นอกเห็นใจก่อนที่จะนำเสนอทางเลือกนโยบายใดๆ ตัวอย่างเช่น

- กรณีการสะท้อนเรื่องราวของเกษตรกรในพื้นที่ที่มีพื้นที่เพาะปลูกถึง 40 ไร่ แต่มีแรงงานเพียงแค่ 3 คน ที่มีอายุเกิน 60 ปีแล้ว โดยเกษตรกรรายนี้มีหนี้สินเป็นจำนวนกว่า 4 แสนบาท และอาศัยอยู่ในชุมชนห่างไกลโดยไม่มียานพาหนะใดๆ และประกอบอาชีพการเพาะปลูกข้าวโพดมาเป็นระยะเวลา 10 กว่าปีแล้ว และยินยอมให้เจ้าหน้าที่จับกุม หากถูกจับได้ว่ามีกรเผาในพื้นที่การเกษตร

- กรณีของอาสาสมัครเฝ้าระวังไฟฟ้าที่**ต้องเสียเวลา** ทำมาหากิน พร้อมทั้ง เคยถูกงูงัดต่อหน้าและสิ้นตกเขา ขาหัก
- กรณีของคนจนที่อาศัยในเมืองประกอบอาชีพขายพวงมาลัย แถวสี่แยกไฟแดง โดยมีที่พักอาศัยทำด้วยไม้ที่มีร่องเป็น ซี่ ๆ และมีลูกที่ป่วยด้วยภาวะเกี่ยวกับปอด/ทางเดินหายใจ ซึ่งต้องพาออกไปหาหมอในตัวเมืองในทุกสัปดาห์ และยังไม่มี รถยนต์ส่วนตัวสำหรับการเดินทางด้วย

จากนั้นในช่วงหลังลงทะเบียนตอน 08.30 - 09.30 น. ซึ่งเป็น เวลาของการเตรียมความพร้อมของผู้เข้าร่วมวงเสวนาด้วยการอ่านเอกสาร ที่ได้รับเพื่อคิดพิจารณาหาทางออก และพูดคุยสร้างเครือข่ายกัน กับผู้เข้าร่วมวงเสวนาท่านอื่น ๆ ก่อนที่กิจกรรมจะเริ่มขึ้น เมื่อถึงเวลา 09.30 น. เป็นต้นไป วิทยากรกระบวนการกล่าวต้อนรับ และแจ้งวัตถุประสงค์ของ กิจกรรม อธิบายฐานคิด และสะท้อนภาพรวมของกิจกรรมทั้งหมด ทั้งนี้ รูปแบบกิจกรรมถูกออกแบบให้เป็น Open Policy Forum ในลักษณะ Mini-Public ในบรรยากาศแบบตลาดนัดทางความคิดที่ทุกคนมีโอกาส เข้ามาแลกเปลี่ยนความรู้และมุมมองเชิงนโยบายต่าง ๆ ได้อย่างเสรี และเท่าเทียมกันเสมือนเดินอยู่ในตลาดนัดทั่ว ๆ ไป ซึ่งเป็นแนวทางของ การหลายชนชั้น ทลายกำแพงของศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่ง และหลายอดีตา โดยเปิดพื้นที่รับฟังเหตุผลของทุกคนโดยไม่คำนึงถึงตำแหน่งทางสังคม และเล็งมองว่าปัญหานี้เป็นของศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่ง แต่ให้มองในเชิง บูรณาการ

ทั้งนี้ ทีมวิทยากรกระบวนการตั้งใจให้ผู้เข้าร่วมนำทางเลือกทั้งหลายที่สังเคราะห์ขึ้นมานั้นมา “กองรวมกัน กางออก แล้ววางบนหน้าตัก” เพื่อถกแถลงหรือปรึกษาหารือกัน โดยคิดเสริม คิดเติม หรือคิดต่อจากไอเดียเหล่านั้น จนสามารถขยับจาก “What” สู่ “Where”, “When”, “Why”, “Who” และ “How” ซึ่งข้อเสนอของงานวิจัยเอาทางเลือกทั้งหลายมาเปรียบเสมือนเป็นจิ๊กซอว์ หรือมาเหมารวมต่อกันไม่ได้ จำเป็นต้องใช้มุมมองที่หลากหลายจากภาคส่วนต่าง ๆ ที่ทำงานอยู่ในพื้นที่ที่ต่างกันที่จะต้องเอาเงื่อนไขที่อิงบริบท ค่านิยม หรือแม้แต่อุดมคติต่าง ๆ เข้ามาร่วมขบคิดหรือพิจารณาแต่ละทางเลือกไปพร้อมกันด้วย เพื่อให้เห็นสิ่งที่เป็นไปได้และสิ่งที่เป็นไปได้เปรียบเทียบกับข้อจำกัด รวมถึงเกิดการเรียนรู้ทางนโยบาย โดยไม่ตัดสินหรือวิเคราะห์ในความรู้ของกันและกัน ในบรรยากาศการเสวนาที่ไม่เป็นทางการและประเด็นในการคิดแนวทางหรือนโยบายสำหรับการรับมือปัญหาหมอกควันร่วมกันนั้นวางอยู่บนฐานของการให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันที่มากขึ้นผ่านการแลกเปลี่ยนในพื้นที่สานเสวนาที่สร้างสรรค์ที่ภาคส่วนต่าง ๆ สามารถมาเรียนรู้และวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างฉันทมิตรโดยพิจารณาทั้งในมิติต่าง ๆ ที่ครอบคลุมถึง มิติเศรษฐกิจ เทคโนโลยี สังคม และวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมสุขภาพ การเมือง และการจัดการ

ทั้งนี้ ในเวทีของการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ ผู้มีส่วนได้เสียทั้งภาครัฐและภาควิชาการถูกขอให้เปิดใจรับฟังและเรียนรู้ไปพร้อมกับภาคประชาชน (รวมถึงภาคเอกชน องค์กรพัฒนา และชุมชน) ทั้งที่มาจากในชุมชนเมืองและที่มาจากชนบทมากเป็นพิเศษ เพื่อให้เกิดการเชื่อมความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับความรู้ทางสังคมในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการ

ปรึกษาหารือ อีกทั้ง มุ่งเน้นให้ทุกคนกลับมาตระหนักว่าไม่ว่าตนเองจะมีบทบาทอะไรในสังคม คน ๆ นั้นก็คือ พลเมืองคนหนึ่งและมุ่งเน้นเสริมพลังประชาชนทุกคนได้มีโอกาสซักถาม รับฟังข้อชี้แจง รวมถึงตัดสินใจบนนโยบายสาธารณะที่เหมาะสม โดยหลีกเลี่ยงทัศนคติที่มองรัฐในแง่ร้ายเกินไปหรือมองประชาชนในแง่ดีเกินไปด้วยฐานคิดของการร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน

ในเชิงรายละเอียดของวิธีการ ที่ทีมงานวิทยากรกระบวนการจากสถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้แบ่งเวทีออกเป็น 3 วงย่อย นั่นคือ ทางเลือกในการรับมือกับหมอกควันจากต้นทาง กลางทาง และปลายทาง และแบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วม โดยแต่ละคนจะมีสิทธิได้เขียนไปร่วมครบทั้งสามวง วงละ 30-40 นาที ทั้งนี้ มีแผ่นไว้นิดขนาดใหญ่เป็นรูปแผนที่สามแผ่นวางแยกกันไปในสามจุด แต่ละจุดมีกระบวนการหลักและผู้ช่วยกำกับอยู่ โดยผู้เข้าร่วมแต่ละคนต่างมีโอกาสเขียนไอเดียของตัวเองลงบนสติ๊กเกอร์และติดลงไปในพื้นที่ โดยเปิดโอกาสให้ชี้แจงในรายละเอียดได้เต็มที่ตั้งแต่ทางเลือกเชิงนโยบายที่เสนอคืออะไร จะนำไปขับเคลื่อนในระดับไหน (ท้องถิ่น ภาค ประเทศ อนุภูมิภาค หรือนานาชาติ) ฝ่ายรับผิดชอบหลักคือใคร (ภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม หรือภาคการศึกษา) จนถึงมีความเร่งด่วนขนาดไหน (ควรทำให้เสร็จภายในระยะเวลาหนึ่งปี ห้าปี หรือสิบปี) อนึ่ง ใครถนัดพูดอย่างเดียวก็น่าใช้วิธีพูด จะมีคนช่วยเก็บประเด็นไปติด ใครอยากเขียนไปติดอย่างเดียวก็น่าได้ (เสียงของคน ๆ นั้นก็จะถูกนับเหมือนกัน) ส่วนใครจะทั้งเขียน ทั้งติด ทั้งพูดก็ได้ ซึ่งเรียกว่า เป็นแนวทางการมีส่วนร่วมโดยอิงกับการใช้แผนที่ (Participatory Mapping)

ภาพที่ 4 : การทำ PARTICIPATORY MAPPING

ที่มา : สถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ขั้นตอนสุดท้าย จบลงด้วยการให้ผู้เข้าร่วมโหวตเลือกทางเลือกที่เห็นพ้องด้วยมากที่สุด โดยแต่ละคนมีสิทธิเลือกเพียง 3 ทางเลือก ซึ่งสะท้อนถึงความเป็นจริงของนโยบายสาธารณะที่ไม่สามารถทำทุกอย่างได้พร้อมกัน ต้องมีการจัดลำดับความสำคัญ ทั้งนี้ ในตอนท้ายของกระบวนการผู้เข้าร่วมทุกคนจะได้รับสติ๊กเกอร์วงกลมสีคนละ 3 ชิ้น เพื่อแทนเงินทุนไว้ซื้อทางเลือกเหล่านั้น เสมือนว่าแต่ละคนมีอำนาจถือบอญู่ 3 ก้อน ที่ต้องตัดสินใจว่าจะเอาไปลงที่ทางเลือกไหน ซึ่งในกระบวนการนี้ แต่ละคนจะมีอิสระในการเดินสำรวจเพื่อพิจารณาทางเลือกในแผนที่ผืนใหญ่ทั้ง 9 แผ่น จนพอใจ (วงละ 3 แผ่น เวียน 3 รอบ เปลี่ยนแผ่นใหม่ทุกรอบ) โดยมีเวลาให้กว่า 15 นาที ในการทำความเข้าใจ และตัดสินใจเลือก ก่อนที่จะมานั่งเป็นวงอีกครั้งตอนท้าย เพื่อเพิ่มเติมข้อคิดเห็นต่าง ๆ และสรุปกิจกรรมของการเสวนาอีกครั้ง

สำหรับปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติในประเด็นสาธารณะเรื่อง ปัญหาหมอกควันของจังหวัดเชียงใหม่ สรุปได้ว่า แม้มีความพยายามอย่างมากเพียงใดก็ตาม ในการเปิดรับฟังความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาจากคนในสังคม แต่สังคมไทยก็เป็นสังคมที่มีผู้คนจำนวนมากที่ยังคงมีอคติ คือมีความยึดถือในตัวตนอยู่ค่อนข้างมาก ยึดถือในความรู้ของตนเอง ว่าเป็นความรู้ที่จริงที่สุด รู้มากกว่าใครทำให้ยอมคนอื่นไม่ได้ รับฟังความเห็นคนอื่นไม่ได้ ในขณะที่เดียวกัน สังคมไทยก็ยังคงเป็นสังคมที่มีคนพร้อมจะพูดบนพื้นฐานของอคติอยู่สูง และมีคนที่รอให้คนมาเชิญให้พูดถึงจะพูด ซึ่งเป็นจุดบอดสำคัญในการสร้างวัฒนธรรมการปรึกษาหารือต่อไปในอนาคต ทว่าการปรับวัฒนธรรมการปรึกษาหารือที่เป็นหลักการที่ดี และสร้างบรรยากาศในการหาทางออกที่ความสร้างสรรค์สิ่งดี ๆ ร่วมกัน ก็จะนำมาซึ่งความสุขสันติให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

7. unarṣu

การเสวนาปรึกษาหารือเพื่อสันติ (Deliberative Dialogue for Peace) ไม่ใช่การเจรจาอย่างทั่ว ๆ ไป ที่เป็นการประนีประนอมยอมความกันได้อย่างง่าย ๆ หรือการเจรจาที่เป็นการต่อรองที่ต้องมีคนแพ้ มีคนชนะ ไม่ใช่การยอมกัน หรือโดยการยกมือลงมคิดว่าเสียงที่ได้มากกว่าเป็นฝ่ายชนะ แต่เป็นการพูดคุยกันบนหลักคิดแบบชนะ-ชนะ (Think Win-Win) บนหลักของการได้ผลประโยชน์ร่วมกัน ความยุติธรรม และความใจกว้าง ตามเสียงของมติกลุ่มที่เรียกว่า “ฉันทมติ” (Consensus) เป็นมติที่เกิดจากความพึงพอใจ อาจไม่ถึงกับเสียงแต่ละคนที่จะเห็นด้วยทั้งหมด ดังเช่นที่เราเรียกว่าเป็นเอกฉันท์ แต่เป็นมติที่ออกมาจากการฟังกันด้วยใจ และอย่างตั้งใจแล้วมองหาทางเลือกหลากหลายช่องทางที่ค่อย ๆ ทำความเข้าใจกันและกันแล้วปรับรูปแบบจนเห็นพ้องกันว่านี่คือ “ทางเลือกของกลุ่มอย่างแท้จริง” โดยใช้สันตินำทาง

บรรณานุกรม

- โกมาตกร จิ่งเสถียรทรัพย์. (2556). **ปรัชญา แนวคิด และจิตวิญญาณของสมัชชาสุขภาพ**. นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)
- ชำนาญ จันทร์เรือง. (2553). ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) คือทางออกประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ประชาไท. สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2562, จาก <https://prachatai.com/journal/2010/10/31378>
- นฤมล อนุสนธิ์พัฒน์ (2558). **แนวคิดการบริหารงานสาธารณะ: จากภาครัฐสู่ภาคพลเมือง**. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2558).
- ประโยชน์ ส่งกลิ่น. (2557). **นโยบายสาธารณะแนวการตีความ**. วารสารการเมืองการปกครอง ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 มีนาคม – สิงหาคม 2557. น.2
- ปิยะพงษ์ บุขบงก์. (2560). **การวิเคราะห์นโยบายและการวางแผนแบบปรึกษาหารือ Deliberative Policy Analysis and Planning**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.

สถิตธ ธนานิติโชติ. (2562). **การปรึกษาหารือสาธารณะ (Public Consultation)**. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

สถิตธ ธนานิติโชติและวิชุดา สาธิตพร. (2557). **การพัฒนานโยบายสาธารณะโดยกระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ: แนวคิด รูปแบบและข้อสังเกตบางประการ ในวารสารการจัดการสมัยใหม่ ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 เดือน กรกฎาคม - ธันวาคม**

สำนักงานกิจการยุติธรรม. **การพัฒนาระบวนการรับฟังความคิดเห็น ในการจัดทำกฎหมายที่ดี**. สืบค้นเมื่อ 15 กันยายน 2562, จาก <http://lamp.oja.go.th/Images/files/ArticlePublicConsultation-1.pdf>

Fishkin, J. S. (2009). **When the People Speak: Deliberative Democracy and Public Consultation**. New York: University Press

Goodin, R. (2003). **Reflective Democracy**. Oxford: Oxford University Press.

Goodin, R. (2012). **Innovative Democracy: Democratic Theory and Practice after the Deliberative Turn**. Oxford: Oxford University Press

Graham Smith. (2003) **Deliberative Democracy and the Environment**: p.94 London, Routledge

Habermas, Jürgen. (1989). **The Theory of Communicative Action, Vol. 2**. Cambridge: Polity

